

פרשת מסעי – רוצח בשגגה

יואב פלדמן

השבת אנו מסיימים את ספר במדבר בקריאת שתי פרשות מטות ומסעי. פרשת מטות עוסקת בדיני נדרים, ביצוע מלחמת מדין וכן תנאי בני גד בירושת הארץ ועל כך הרחבנו בשנה שעברה. פרשת מסעי פותחת בתיאור מסעות בני ישראל במדבר ולאחר מכן פירוט שנים עשר הנשיאים הנוחלים את הארץ וכן בערי הלויים ומתוך כך דין רוצח בשגגה. סיום הספר הוא השלמתו של סיפור בנות צלפחד בירושת הארץ.

הפעם ארצה לדון בפרשייה חשובה והיא פרשת רוצח בשוגג ועיר מקלט. דיני רוצח בשוגג מופיעים במספר מקומות בתורה- בפרשתנו, בפרשת ואתחנן, ובפרשת שופטים. מה מבטא הרעיון של עיר מקלט? מדוע רוצח בשגגה צריך לגלות ממקומו לעיר אחרת עד מות הכהן הגדול?

ספר החינוך מביא לעניין זה מספר הסברים:

משרשי המצוה, לפי שעון הרציחה חמור עד מאד שבה השחתת העולם, עד שאמרו זכרונם לברכה שההורג נפש מזיד אפילו עשה כל המצוות אינו ניצול מן הדין, שנאמר [משלי כ"ח, י"ז], אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס, ולא ימלט, ולכן ראוי למי שהרג אפילו שוגג מכיון שבאת תקלה גדולה כזו על ידו, שיצטער עליה צער גלות ששקול כמעט כצער מיתה שנפרד האדם מאוהביו ומארץ מולדתו ושוכן כל ימיו עם זרים. ועוד יש תיקון העולם במצוה, כמו שביאר הכתוב שינצל עם זה מיד גואל הדם לבל יהרגנו על לא חמס בכפיו שהרי שוגג היה. ועוד תועלת בדבר לבלי יראו קרובי המוכה הרוצח לעיניהם תמיד במקום שנעשתה הרעה, וכל דרכי התורה נועם.

(ספר החינוך מצוה תי)

ספר החינוך מביא שלושה הסברים לדין רוצח בשגגה הגולה לעיר המקלט:

1. חובתו של הרוצח למרות ששגג במעשהו לגלות ממכריו וממשפחתו כיון שחטא בחטא חמור של נטילת נפשות.
2. זכותו של הרוצח – הגנה והצלה מפני גואל הדם
3. תועלת קרובי הנרצח שלא יראו את הרוצח בסביבתם כל הזמן.

נראה ששתי הסיבות הראשונות של החינוך מבטאות את שני ההיבטים בדין רוצח בשגגה: בפרשתנו נאמר:

וְלֹא תִקְחוּ כֶּפֶר לְנוֹס אֶל עִיר מְקַלְטוֹ לְשׁוֹב לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַפֶּהֶן :

(במדבר פרק לה)

הישיבה בעיר המקלט היא מעין כפרה על הרציחה. התורה אוסרת לקחת כופר של ממון עבור הרוצח אלא הגלות מכפרת על חטאו. מושג זה של גלות מכפרת מופיעה מספר פעמים במסכת מכות ואף חז"ל למדו שמות הכהן הגדול מכפר על הרוצח ולכן הוא חוזר למקומו במות הכהן.

בחינה אחרת של עיר המקלט מופיעה בפרשת ואתחנן:

לְנֶסֶם שִׁמְהָ רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בְּכָלֵי דַעַת וְהוּא לֹא שֹׁנֵא לוֹ מִתְּמַל שְׁלִשׁוֹם וְנָס אֶל אַחַת מִן הָעָרִים הָאֵלֶּן וְחָי :

(דברים פרק ד)

הישיבה בעיר המקלט מבטאת הגנה וזכות לרוצח. הרוצח יימלט ובכך יחיה בעיר המקלט היא עיר ההגנה. כמובן ששתי תפיסות אלו משלימות זו את זו – כפרתו של הרוצח היא גם הצלתו שלא ימות.

גם ביחס למותו של הכהן הגדול כתנאי לחזרת הרוצח מעיר המקלט אומר הרמב"ם במורה הנבוכים את הדברים הבאים:

אמנם היות רוצח בשגגה גולה, הוא להשקיט נפש גואל הדם עד שלא יראה מי שבא התקלה הזאת על ידו, ותלה חזרתו במות האיש אשר הוא הנכבד שבבני אדם והאהוב לכל ישראל, שבזה תנוח דעת הגואל אשר נהרג קרובו, שזה ענין טבעי לאדם כל מי שתקרהו צרה, כשתבא ג"כ לזולתו כיוצא בה או גדולה ממנה ימצא נחמה בזה על מקרהו, ואין במקרה מות בני אדם אצלנו יותר גדול ממיתת כהן גדול.

לפי דברי הרמב"ם כאשר ישנה טרגדיה לאומית כל העם מתרכז בטרגדיה. אנו יכולים לראות עקרון זה בימינו כאשר ישנה מלחמה כל העם מתאחד. כאשר מת המנהיג הרוחני של הדור דהיינו הכהן גדול כל העם כולל גואל הדם שרוי בצער ולכן גואל הדם לא ינסה לפגוע ברוצח. נראה שיש עקרון נוסף ביציאת הרוצח לאחר מות הכהן הגדול. כל רציחה מטמאת את הארץ. כל מוות מהווה טומאה. תחת הדם שנשפך צריך לבוא דם אחר תחתיו. ברוצח במזיד הריגת הרוצח מהווה מעין כפרה על הנרצח. ברוצח בשוגג מות הכהן מהווה מעין כפרה על דמי הנרצח.

המהות של עיר המקלט מתבטאת יפה במשנה במסכת מכות:

ואינו יוצא לא לעדות מצוה, ולא לעדות ממון, ולא לעדות נפשות. ואפילו כל ישראל צריכין לו, אפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה--אינו יוצא משם לעולם: שנאמר "שמה" (במדבר לה, כה) - שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו.

בזמן שהיית הרוצח בעיר המקלט הוא אינו מחוייב לצאת ממנה לשום צורך. אפילו אם כל ישראל צריכים אותו אין עליו חובה לצאת כיון שכל חייו צומצמו לחיי עיר מקלט ואין לו קשר עם העולם החיצון. כדברי המשנה: שם תהא קבורתו שם תהא מיתתו. כאשר הוא מצטמצם הוא מתכפר.